

Ezüst Szürke Mongol RÓKA meglepően olcsó ROSMANNÁL

A pénztartozások válságjoga

Írta Dr. MEZEI SÁNDOR*

I.

Az 1931. év nyarán kirobbant és azóta kimélyült világszerte romboló gazdasági válság folyamánként különböző tételes jogszabályok egész sora látott napvilágot, emellett az általános érvényű jogszabályok is lényeges módosulást szenvedtek.

A gazdasági válság hatására keletkezett jogterület szabályainak összességét szokás válságjognak nevezni, mely túlnyomó részben a pénztartozásoknál jelentkezik, tekintettel arra, hogy a gazdasági válságban a pénzérték eltolódása az árak árával, a szolgáltatás értékével szemben mutatkozik sajátos eredményként.

Ambár az életviszonyok és jogszabályok alakulásának kellős közepében élünk és a ma még helyesnek látszó szabályozás holnap már meghaladottá válhatik, a ma még egységesen ki nem alakult bírói gyakorlatunkban lehetetlen oly állandó jogszabályozási elemeket fel nem ismerünk, melyek létezésével — miként már a múltban is számolnunk kellett — a jelen és a jövő jogeseteinek elbírálásánál számolhatunk.

A pénztartozások válságjogának keretén belül kiemelkedő gyakorlati témakörök közül a bírói gyakorlatunkban megnyilvánult főbb irányelvek ismertetésére tarthatnak igényt 1. a gazdasági lehetetlenülés és a devalorizáció, 2. a külfölddel való fizetési forgalom és 3. belföldieknek egymás között külföldi pénzben kötött ügyletei terén felmerült kérdések.

1 gazdasági lehetetlenülés

1. A gazdasági lehetetlenülés jogszabályait a világháború alatt és után fejlesztette ki bírói gyakorlatunk. Ezekben az időkben ugyanis az áru, a dolog értéke, melyet az egyik fél kétoldalú szerződéssel szolgáltatni kötelezett, a korona értékromlása folytán a szerződéses pénzbeli ellenértékhez viszonyítva, előre nem láthatott aránytalan mérvben emelkedett, miért is az eladó az értéktolódás miatt nem akart teljesíteni. Kérte tehát a megindult perben a teljesítés gazdasági lehetetlenülésének megállapítását és a szerződés hatálytalanítását, mert annak teljesítése anyagi megrendülésével, romlásával járna.

Bíróságaink így kétoldalú szerződéseket — az előfeltételek fennforgása esetén — hatálytalanítottak vagy módosítottak, megállapítván a gazdasági lehetetlenülés beálltát.

A háború alatt és után felmerült ily tényállások mellett kifejlődött gazdasági lehetetlenülés szabályai ma éppen megfordított folyamatot mutató tényállásra nyerne alkalmazást.

Ma a pénzünk vásárló ereje maradt érintetlen és az állandósultnak bizonyult elemmel szemben az áru, a dolog értéke csökkent. Ma tehát nem az eladó, hanem a vevő, a bérlő — főleg adásvételi és bérleti szerződésnél merül fel jogvita a teljesítés körül —, vagyis a pénz fizetésére kötelezett fél hivatkozik gazdasági lehetetlenülésre és igyekszik megszűntetni, vagy onyhiteni kötelezettségét, melyet korábban, a megvett, bérelt, stb. dolog ma

gasabb értékének tudatában vállalt, de amely értékek időközben, általa előre nem láthatva, aránytalanul csökkentek.

Annak ellenére, hogy a világháborút követő időkben megállapított gazdasági lehetetlenülés valorizációs tényállásra támaszkodott, a most jelentkező gazdasági lehetetlenülés alapja pedig devalorizációs tényállásban gyökerezik, most is nagyjában a korábbi jogelvek érvényesülnek.

Hogy az inflációs időkben valóban valorizációs tényállás volt a gazdasági lehetetlenülés alapja, mi sem mutatja inkább, mint az a bírói gyakorlat, mely a gazdasági lehetetlenülés megállapítását — annak egyébkénti fennforgása mellett is — megelőzte, ha a pénz fizetésére kötelezett fél valorizált fizetést felejtett el, amivel a felborult értékegyensúlyt helyreállította. Kivételesen még ily valorizált fizetés felejtése mellett is hatálytalanított a szerződés, ha az értékegyensúly még valorizált fizetéssel sem állott helyre oly esetekben, melyekben az áru, dolog ára nagyobb mérvben emelkedett, mint amilyenben a korona értéke romlott.

Bírói gyakorlatunk a most elbírálás alá kerülő tényállásoknál is csak az esetben állapítja meg a gazdasági lehetetlenülést, ha kölcsönösen halasztott ügyet a vita tárgya, vagyis oly ügyet, melynél mindkét fél egy későbbi időpontban teljesít. Ott ugyanis, ahol egyik fél már teljesített, a másik fél, nem hivatkozhatik gazdasági lehetetlenülésre. Az inflációs időkben oly esetekben, ahol az egyik fél már teljesített az áru szolgáltatásával, a másik fél — mikor már a valorizációs gyakorlat megindult — legfeljebb valorizált fizetést követelhetett. Ma azonban ily egyoldalú szolgáltatás esetén a devalorizáció helyét nem foghat, mert bírói gyakorlatunk devalorizációt csak nagyon szűk téren és kivételesen alkalmaz.

Bíróságaink most is megkívánják a gazdasági lehetetlenülés megállapításához, hogy a szerződő felek a szerződéskötéskor a gazdasági viszonyok később bekövetkező mélyreható változását előre nem látható legyen. Így adott esetben kereskedő terhére megállapított, hogy 1930. évben az üzletbérleti szerződés megkötésekor már számolnia kellett a viszonyok romlásával s ez okból a gazdasági lehetetlenülés meg nem állapított, — míg egy másik esetben magánsemélyek ugyancsak az 1930. évben kötött lakbérleti szerződésénél az előrelátás ily foká meg nem kívántatott és a szerződés az időközli nagymérvű béresökkenés folytán gazdasági lehetetlenülés okából felbontott.

Ahhoz, hogy a gazdasági lehetetlenülés megállapítható, bíróságaink azt is megkívánják továbbá, hogy az érdeksérelem lényeges legyen, vagyis hogy a szerződés teljesítése az egyik félre aránytalan előnyt, a másikra ugyanilyen terhet jelentessen. Így esetlegesebb időkben béresökkenés, mint nem aránytalan, nem találhatók elegendőnek a bérleti szerződés hatálytalanítására.

Az viszont, hogy a szerződés teljesítése a kötelezett fél anyagi romlására vezessen — bár a szemben álló felek vagyoni helyzete mindenkor mérlegelés tárgya —, nem lényeges kellék, mert az értékelési egyensúly lényeges felborulása esetén a szerződés gazdasági lehetetlenülés okából akkor is hatálytalanítható, ha a kötelezett fél vagyonos.

Ha a bérleti szerződésből már aránylag rövid idő van hátra, a gazdasági lehetetlenülés alkalmazását nem nyer, mert csak lényeges érdeksérelem teszi ezt indokolttá.

A gazdasági lehetetlenülés megállapítása esetén a bíróság most is vagy a szerződést bontja fel, vagy pedig azt csupán módosítja. A győzelem bérletével kapcsolatos a panaszfőben is ismertetett perben, melyben a bérlő a bérérték emelkedésére emelkedésére okából a gazdasági lehetetlenülés beálltát vitatta, a kötélel döntést viszolygósan elvesztette, amennyiben a gazdasági lehetetlenülés megállapítása mellett ítélte a bérlet mérsékelte a tényleges bérmértékre, de egyben bérbeadót feljogosította, hogy a szerződéstől a

törvényes felmondási határidő betartásával álljon.

Az ingatlan vevőjének a gazdasági lehetetlenülésre alapított kifogását a bíróság az esetek túlnyomó többségében figyelmen kívül hagyja és a vevőt a teljes szerződéses vételár fizetésére kötelezi. A vevő ugyanis az ingatlan birtokba vette, a fizetésre részlet vagy járadék formájában haladékokat kapott s közben csökkent az ingatlan értéket minthogy ez nem kölcsönösen halasztott ügyet, a gazdasági lehetetlenülés meg nem állapított, — a járadék is vételár jellegével bírónak minősítettven.

Egy esetben vételáráradék mérséklése elől Kuriánk elvileg el nem zárkózott. Ez eset rést ütne az ügyet kölcsönös halasztottságának elvén, valószínűleg azonban a döntés már burkolt devalorizációt céloz a gazdasági lehetetlenülés inkább járható látszó utirányában. A jogelvek várható tisztulása és kialakulása mellett el fog dőlni, vajjon a bírói gyakorlat el fog-e térni az ügyet kölcsönös halasztottságának elvétől, avagy különválasztja a gazdasági lehetetlenüléstől a devalorizáció kérdését és ennek kedvéért sem tesz kivételt annak állandósult szabályai alól.

4 devalorizáció

Bíróságaink ugyanis éppen úgy elzárkóznak a devalorizáció alkalmazásától, mint az inflációs idők kezdetén a valorizáció megengedése elől. Hosszu időn át bírói gyakorlatunk a valorizációt is törvényhozási és nem oly problémának tekintette, melybe a szokásjog kialakításával beleszólhat, — s csak az élet rohanó fejleménye és a törvényhozási intézkedés késése tette kényszerítő erővel szükségessé a valorizációs bírói gyakorlat kezdeményezését. Ugyanez az óvatosság nyilatkozik meg most a devalorizáció terén.

A devalorizáció tisztult alakban csupán az örökösödési jog terén érvényesül bírói gyakorlatunkban, mely már a valorizáció alkalmazása terén is az örökjogban rendelté különös élel alkalmazni a kölcsönös és méltányos kiegyenlítés elvét.

Jogszabályaink szerint a köteles részre jogosult szükségörökös kötelesrészét azon érték alapján követelheti, mellyel a hagyatéki vagyontárgyak az örökös halála időpontjában, vagy az ajándékozaskor birtok. Bíróságaink azt az értékesökkenést, melyet e vagyontárgyak, főleg ingatlanok a jogszabály szerinti értékhez viszonyítva a fizetés időpontjáig szenvedtek, ha e esökkenés lényeges mérvű, figyelembeveszik és a szükségörökös pénzbeli követelését erre tekintettel mérséklék, vagy devalorizálnak.

E devalorizáció azonban nem egyszerű átszámítás, számtani művelet, hanem — miként a valorizációnál is szabály volt — az értéktolódást bíróságaink itt is méltányosan megosztják. Adott esetben, mikor a hagyatéki vagyontárgyak időközi értékesökkenése 45 százalék volt, a szükségörökös pénzbeli igénye csak 30 százalékkal mérsékelte.

E vázlatos ismertetésből is nyilvánvaló, hogy bíróságaink a szerződési elv védelmének álláspontján állnak s csak ritka, indokolt esetben térnek el méltányossági alapon a szerződés betartásának elvétől, amely elv alapja gazdasági létünknek.

(A tanulmány befejező részét vasárnapi számunkban közöljük.)

Nyakendő különlegességek
P 1'50, 3'—, 4'50 Pollák Testvéreknél.

80

fillértől kezdve kaphatók
emlék és ajándéktárgyak nemes
anyagból,
modern és izléses kivitelben
Reichnél, Kelemen ucca 11.
Unió-könyvecskére is kiszolgálunk.

* Az Ügyvédi Kamarában tartott előadásából.

Özv. Kopasz Mihályné a maga és rokonsága nevében fájdalommal tudatja, hogy férje,

Kopasz Mihály

könyvkötőmester folyó hó 19-én elhunyt. Temetése 21-én, délután 4 órakor lesz a Dugonics-temető halottas házából. Az engesztelő szentmise áldozatot 23-án, délelőtt 10 órakor tartjuk a felsővárosi templomban.